

דף נו

'ואינו עושה יין נסך עד שירד לבור. והתניא יין משיקפה...' – לכאורה אפשר היה לומר ששם 'יין' חל עוד קודם גמר מלאכה הקובע לענין חיוב מעשר ושייך לגזור בו משום יין נסך – סובר הגמרא שאין צורך לגזור על סתם יינם ביין שלא נגמרה מלאכתו [אם לא משום חומרא דיינן נסך, כבסמוך]. ולמשנה אחרונה שהיין נאסר משהתחיל להמשך, נראה שזהו רק לענין יין נסך אבל אין מסתבר שייחשב זה גמר מלאכה לענין מעשר. וכן יש בתוס' ר"י מפריס הנדפס מחדש. וכן כתב החזו"א מסברא [ואם כי לפי הגרסא שלפנינו בתוס' (בע"ב בד"ה רבא) מבואר שנקטו שלמשנה אחרונה משהתחיל להמשך נגמרה מלאכתו למעשר (לרבא) – כתב החזו"א שנפלה טעות סופר בתוס' שלפנינו] (עפ"י חדושים ובאורים. וע"ע חזו"א ג, ז).

יש מקום לקיים גרסתנו בתוס' לפי שיטת הרמב"ן והריטב"א שגם משהתחיל להמשך לא נאסר היין כולו אלא מה שנמשך ונצלל בלבד. לפי"ז שייך לומר בסברא שאותו יין אכן נגמרה מלאכתו למעשר.

'משיקפה' – רש"י פרש: משתצוף הפסולת. ומשמע מיד כשתצוף. ואולם הר"ש פרש משיסיר את הפסולת הצפה, ו'שיקפה' כלומר משיטול הקפוי. [וכן משמע ממה שתרצו בסמוך לרב זביד ש'משיקפה' שאמר ר' עקיבא היינו משישלה, פירוש: משיסיר הפסולת שצפה בחבית. ולפרש"י צריך עיון. רש"ש]. ויש מפרשים: משעה שהשמרים שוקעים למטה והיין צף למעלה [כלשון הכתוב (בצפניה א, יב) האנשים הקפאים על שמריהם (ראב"ד – ומובא בריטב"א)]. ורבנו חננאל פרש שהקיפוי הוא הסרת הקצף מעל היין. (וע"ע משנה תרומות ד, יא. וע"ע בפירוש המשנה להרמב"ם מעשרות א; שיטה מקובצת ב"מ צב).

(ע"ב) 'הוא ינוקא דתנא עבודת כוכבים בשית שני' –

'... דודאי אנו רואים קטנים שיש להם דעת גדול, דהא קטנים כבן ח' וט' איכא הרבה שלומדים גמרא גם עם תוס' שצריך הבנה גדולה, וגם מצינו בגמ' ינוקא בן שש שנים דתנא מסכת ע"ז ושאלו מיניה שאלות בדיני יין נסך בע"ז דף נ"ז ע"ב, וינוקא דריש לקיש היה כבר חכם בקטנותו ממש, וילדי האשה דאיתא בגיטין דף נ"ז ע"ב שהיו כולן קטנים וידעו להשיב לקיסר, והבינו כל כך עד שמסרו נפשם להריגה, ובמדד-רבה איכה פרשה א' סימן נ' איתא שכן השביעי עדיין הניקחו, ושיערו חכמים שנותיו ונמצא בן שתי שנים וששה חדשים ושש שעות ומחצה, ואף בדורות הקרובים מפורסם לכל שהגר"א כבן שש היה חכם גדול בתורה, וגם בכל דור רואים קטנים בעלי כשרונות גדולים, וכמו כן הא שייך להיות בקטנות, אבל גורת הכתוב הוא בכל קטנים, אף באלו שיש להם דעת ואף כהגר"א ואף כינוקא דריש לקיש והינוקא שלמד ע"ז בשית שני והילדים של האשה שבהניזקין – שיש להם הדין כאין להם דעת.

וכן הוא הדין דפתוי קטנה אונס גם בכל קטנות, אף שיש להן דעת גדול, שמכל מקום מגזרת הכתוב נחשבו לאינן בנות דעת, שדינן כאנוסות שלא נאסרו לבעליהן, ובקטנות כאלו סובר הרמב"ם דאף שהוא ספק ספקא משם אחד (–ספק אם נבעלה באונס ספק ברצון, וגם אם ברצון, שמא קטנה היתה ופיתוי קטנה – אונס) ד'אונס' היה זה בדין, סוף סוף מאחר דפתוי קטנה אונס הוא רק מחדוש התורה נחשבו כאנוסות – אין להחשיב זה משם אחד' (מתוך אגרות משה או"ח ח"ד סב. וע"ש עוד ביו"ד ח"ב ח).

*

'... ואף כי המון עם מחזיקים לעון וחירות הזכרת שם הנעבד כמו שקורין עובדיו, וכן שם אמו, וראוי להניחם על מנהגם, מכל מקום לפי האמת אין איסור כלל, כמו שבכהאי גוונא נזהרים מלהזכיר מטבע פלונית בלשונם, מ"מ אין בו איסור וגמגום אפילו בפה, כל שכן בכתב. ועוד, דאפילו אם נקרא שם לע"ז ממש כשם אדם, אין איסור להזכיר שמה מאחר דגם שמות בני אדם הם כך... ועוד נראה לי פשוט, דוקא אם נקרא שם על זה אחר שנעשית עבודה זרה, משא"כ אם היה שם לאיזה בית או אילן ואח"כ עשאוהו עבודה זרה, שכבר נקרא בשמו לפני שהיה ע"ז. וזכר לדבר מה שאמרו 'היא באה בגבול'. וראיה משמות שבעה כוכבי לכת שהיו עובדים, ואין מונע מלהזכיר שם 'סטורני' הוא שבתי ו'יובש' צדק ו'לוציפו' שם נוגה אף שהם שמות של עבודה זרה לעובדי ע"ז... (מתוך שו"ת חות יאיר א, ע"ש באריכות).

*

בשם הרה"ק מקאמרנא: אעפ"י שעיקר קיום לא תעשה לומר אפשי ברע ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי (תורת כהנים קדושים ט). בשבת לא יאמר ענין זה... וכן בפסח, אל יאמר כמה נפשי משתוקקת לאכול ולשתות חמץ ומה אעשה – כי חמץ הוא לתא דעבודה זרה (זה"ק ח"א רכב): ולא ישמע על פיך (עפ"י היכל הברכה – דברים דף פג).

דף נז

'הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים... יינן...' – כתב הריטב"א בחדושי (וכ"כ בשם ר"י ורמב"ן) שכל זה אמור רק כלפי מגעם ביין שלנו, אבל יינם של גויים אסור לעולם בהנאה בגזרה מוחלטת, ואין חילוק בין קטן לגדול.

עוד הוסיף הריטב"א שאפילו גר תושב שאינו עובד ע"ז – יינו אסור בהנאה, שלא חילקו חכמים בדבר (וכ"כ הרא"ה רבו. הובא בריטב"א להלן סד:). ולא הקלו אלא במגעו ביין שלנו.

ואולם דעת הרמב"ם (מאכ"א יא, ז' וכן הורו כל הגאונים) והרשב"א (תוה"ב סוף שער ב) ועוד (וכן נפסק בשו"ע קכד, ו), שיינו של גר תושב מותר בהנאה ואסור בשתייה. וה"ה לכל גויים שאינם עובדי ע"ז, כגון הישמעאלים.

[ומהריטב"א נראה שאפילו מגעם ביין שלנו לא פסיקא ליה להתיר בהנאה, וכתב 'שאפשר לדון להתיר' בהנאה. והרי"ד צידד להפך, להתיר מגע גויים בזמן הזה, אפילו הנוצרים אף בשתייה, אלא שסיים: 'ומיהו איני סומך להורות לעשות מעשה'. ועתוס'. וכן יש מקלים במגע גר תושב ביין שלנו, בשתייה. וכן בגוי שמל לשם גירות ועדיין לא טבל (ע' רמ"א קכד, ב). וכתב רש"ל שהקראים דינם כגר תושב לענין מגעם ביין (עט"ז ונקודה"כ שם).

וממה שהסיקו התוס' והרא"ש שראוי לחוש לאסור בהנאה אף בזה"ז שאינם עובדי ע"ז, כי התקנה לעולם קיימת, ומשום חתנות – אין ראיה מוכרחת שכמו כן ראוי להחמיר בישמעאלים. וע' בהרחבה בשער המלך (מאכלות אסורות יא, ג) בדיונו על שאיפת אבק הטוטו"ן שפעמים מזלפין אותו בסתם יינם].